

Мар'яна КомарицяORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2951-1237>

докторка філологічних наук, старша наукова співробітниця,
завідувачка відділу Науково-дослідного центру пресознавства,
Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника
(Львів, Україна)
komar_mar@ukr.net

УДК 070(477.83/.86)+477.4/.6):[821.161.2ШЕВ"18"(092)-
048.66:323.281(470+571:477)

**100-ЛІТНІЙ ЮВІЛЕЙ ШЕВЧЕНКА
В ГАЛИЧИНІ ТА НА ДДНІПРЯНЩИНІ:
ПРЕСОВИЙ ДИСКУРС**

DOI 10.37222/2786-7552-2024-4-5

У статті простежено пресовий резонанс довкола святкування 100-літнього ювілею Тараса Шевченка в Галичині та Наддніпрянщині, вплив заборони російського уряду на прилюдні заходи, включно з панахидами, на формування потужної хвилі національного протесту, перш за все серед студентської молоді. Панорама літературно-критичних, мистецьких та дискусійних розвідок, опублікованих на сторінках часописів «Діло», «Ілюстрована Україна», «Літературно-Науковий Вістник», «Маяк», «Рада», «Українська Хата», «Хроніка Наукового Товариства імені Шевченка у Львові», «Шляхи» та ін., охоплює проблеми як поетової творчості, так і її рецепції, аналіз окремих тем і образів, специфіку формування націоцентричного та соціоцентричного канонів культу Шевченка. Компаративний аналіз публікацій дає змогу визначити пріоритетність певного кола тем у публікаціях видань Галичини та Наддніпрянщини, зумовлену як історичною ситуацією, так і світоглядними чинниками. У статтях, вміщених у галицьких часописах, домінують тези, пов'язані з роллю Шевченка у формуванні національної свідомості, ідеєю соборності України, «воскресінні» забутої історії України для відновлення втрачених ланок у пам'яті сучасників і нащадків як запоруки майбутньої державності. Публікації у пресі Наддніпрянщини значною

мірою були пов'язані з темою заборони урочистостей, що унеможливила відзначення ювілею, розмірковуваннями про тематичні домінанти його творчості, біографічні моменти та специфіку стилю Шевченка-художника, дискусіями щодо проєкту пам'ятника поетові. Об'єднуючий фактор цього ювілейного контенту – глибинне розуміння унікального пророчого дару поета, що зміг передати «ненарожденним» заповіти предків.

Ключові слова: Тарас Шевченко, 100-літній ювілей, галицькі та наддніпрянські часописи, компаративний аналіз преси.

Постановка проблеми. У розвитку суспільно-політичного життя кожної нації виокремлюються певні епохальні моменти, що збирають під свій стяг однодумців у політичному пориві. Таким моментом стало 100-ліття від дня народження Тараса Шевченка: до нього ретельно готувалися заздалегідь, плануючи різноманітні літературно-мистецькі акції, друковані видання і, зрештою, відкриття у Києві пам'ятника поетові. Розуміючи, який сплеск національної активності викличе це свято, уряд імперської Росії, стоячи на порозі Першої світової війни, прагнув згуртувати населення довкола іншої ідеї – російської великодержавності, тому остерігався маніфестації українцями своїх національних почувань через актуалізацію Шевченкового слова. Газета «Діло» зауважувала з цього приводу: «“Новое Время” каже про необхідність війни зовсім не даремно. Воно розуміє, в чому лежить найбільший страх у справі єдиної неділимої Росії; поки Галичина буде вільно розвиватись, поти не можна гадати про вічний сон України російської; Галичину треба прибрати до російських рук» (Коломийченко, 1914, с. 2). Українці Галичини, перебуваючи в межах конституційної монархії, не мали таких обмежень, тож святкування 100-літнього ювілею від дня народження Т. Шевченка мало тут різні форми. Це концерти з «відчитами» (доповідями), піснями на слова ювіляра і декламуванням поетових віршів, наукові засідання, постановка вистав за його творами, вихід літературно-мистецьких книжкових і періодичних видань тощо. Преса відіграла в цьому контексті поліфункціональну роль: вона була залучена і як самостійний учасник ювілейної акції, і як ретранслятор інших подій. Водночас галицькі часописи надавали

свої сторінки авторам із Наддніпрянщини, щоб вони мали змогу достойно, без цензури, вшанувати своїм словом Кобзаря.

Мета статті – виокремлення проблемно-тематичних маркерів у ювілейних часописних публікаціях, простеження впливу політичної ситуації в межах Австро-Угорщини та Росії на забезпечення прав і свобод громадян, окреслення впливу резонансу від заборони шевченківських святкувань на зростання політичної самосвідомості української нації, формування ідеології соборного простору українців по обидва боки кордону імперій, специфіки аналізу літературних і мистецьких особливостей творчої спадщини Шевченка.

Об'єкт дослідження. Аналіз ювілейного контенту з нагоди з 100-ліття з дня народження Т. Шевченка охоплює публікації у галицьких виданнях «Діло», «Ілюстрована Україна», «Літературно-Науковий Вістник», «Учительське Слово», «Хроніка Наукового Товариства імени Шевченка у Львові», «Шляхи» та наддніпрянських «Дзвін», «Кіевлянинъ», «Маяк», «Муравейник–Комашня», «Наша Кооперація», «Рада», «Сяйво», «Українська Хата» – загалом 14 часописів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Володимир Милько у розвідці «Заборона святкування 100-літнього ювілею Т. Г. Шевченка: позиція депутатів Державної думи (1914)», вміщеної у ювілейному збірнику з нагоди 200-річчя від дня народження поета, наголошував, що уряд Російської імперії вбачав неабияку загрозу в постаті та творчості Шевченка, тому, окрім заборон друкувати і розповсюджувати його твори, вважав доцільною також заборону вшанування його пам'яті: «Така політика викликала особливий громадський резонанс на початку 1914 року, тобто коли пройшло 100 років з дня його народження. Окрім публічних дискусій у пресі, масових протестів та інших форм спротиву, урядова заборона святкування цієї дати викликала бурхливі обговорення відповідного питання і у Державній думі четвертого скликання» (Милько, 2014, с. 24). Тож автор, лише фіксує факт наявності пресового резонансу, зосереджує увагу на історико-політичних реаліях. Олег Шама подає дещо ширший історичний і пресовий контекст подій лютого/березня 1914 р. у статті «Полювання на Кобзаря. Як у 1914 році Київ відзначав сто років від дня народження Тараса Шевченка», однак фіксує події

виключно на теренах Кисва, де «відзначили» ювілей з кінною поліцією, нагайками і арештами. Як передісторію подано факти менш тотальних заборон у 1911 р., коли українська суспільність святкувала 50-ліття з дня смерті Шевченка: за рік до ювілею було закрито товариство «Просвіта», відмовлено в реєстрації Товариству, що мало на меті стежити за благоустроєм поетової могили, були вилучені з бібліотек всі примірники «Кобзаря». А в контексті подій 1914 р. йдеться і про ганебне антиукраїнське рішення Київської думи, і про публікації газет «Кіевлянинь», «Русское Слово», «Южная Копейка» з розповідями про те, як тривав «ювілей з нагайками» (Шама, 2017). У контексті компаративного аспекту дослідження варто згадати статтю Альони Юхимець «Сторіччя від дня народження Тараса Шевченка: заборонене, проте відзначене свято (за матеріалами періодичних видань)» (Юхимець, 2014), у якій вибудована на матеріалах двох видань за 1914 р. ідеологічна опозиція: газета «Діло» vs газета «Кіевлянинь».

Сергій Світленко у розвідці «Вшанування пам'яті Тараса Шевченка на Придніпров'ї в 1885–1914 роках», опублікованій у науково-теоретичному альманасі «Грані», визначив метою дослідження «реконструкцію процесу вшанування історичної пам'яті Тараса Шевченка на Придніпров'ї в 1885–1914 рр. у контексті українського націотворення» (Світленко, 2023, с. 91). Дослідження цінне тим, що базується не тільки на опублікованих, зокрема, в пресі, матеріалах, а й на епістолярній спадщині, спогадах та архівних документах Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького та Національного музею Тараса Шевченка (м. Київ). На відміну від більшості інших регіонів Наддніпрянщини, місцеві мешканці таки мали змогу вшанувати поета: «Прикметно, що губернатор надав дозвіл Катеринославській “Просвіті” провести святковий ювілей Т. Шевченка за умови, що відповідальним за нього буде почесний голова Шевченківського ювілейного комітету Д. Яворницький. [...] Атмосфера в залі вирізнялася піднесеністю. Всі доповіді, в тому числі україномовну доповідь Д. Яворницького, присутні слухали уважно і супроводжували гучними оплесками. Надалі депутації від різних установ, товариств поклали вінки до бюста великого українського поета» (Світленко, 2023, с. 101). Про події в цей час на Чернігівщині інформує стаття Тамари Демченко

«100-річчя від дня народження Тараса Шевченка на сторінках чернігівської преси», а також подає цікаву статистику: за період від 17 січня до 14 березня 1914 р. на шпальтах газети «Черниговская земская недѣля» було вміщено 38 «шевченківських» матеріалів. Загалом, зазначає авторка, «Чернігівське земство за п'ятдесят років існування здобуло собі стійку репутацію одного з найбільш поступових у Російській імперії», а «ставлення земських діячів до постаті та творчості Т. Шевченка загалом було позитивним» (Демченко, 2014, с. 176), що не могло не відобразитися на публікаціях чільного регіонального видання.

Варто згадати і низку інформаційно-публіцистичних матеріалів у сучасних медіа, зокрема електронних, як-от: «Україна Молода», «Українська Правда», «Сумський історичний портал» та інші, що опублікували ілюстровані архівними світлинами матеріали про конотопців, сумчан та мешканців інших регіонів, з розповідями про те, як вони вшановували сто років тому Шевченків ювілей. Не менш цікаві матеріали містить «Портал Шевченка», зокрема, використовує світлини, документи про заборону відзначення та копії пресових публікацій.

Методи дослідження. Історичний метод дослідження, що передбачає можливість синхронного і діахронного вивчення історичної реальності, дає змогу окреслити передісторію та ідеологічну сутність причин заборони російським урядом ювілейних святкувань, викликані нею наслідки суспільного резонансу. Варто врахувати і відмінності політичної ситуації по два боки кордону, що засвідчили переваги конституційної монархії та давали українцям Галичини значно більші національні й соціальні свободи. Аналітичний метод застосований у статті в контексті розгляду публіцистичних і наукових розвідок, а типологічний — з метою систематизації матеріалу. Компаративний метод у дослідженні стає одним із базових з огляду на порівняння ситуації в Австро-Угорській і Російській імперіях.

Новизна. Вперше пресовий резонанс щодо святкування 100-літнього ювілею від дня народження Тараса Шевченка висвітлено на такій широкій різноматичній та різножанровій базі, що охоплює широкий географічний ареал (Галичину й Наддніпрянщину). Інші розвідки або базувалися на пресі конкретного регіону, або ж головним об'єктом вивчення були

історичні факти, архівні документи, а не часописний контент. Компаративний аспект дослідження передбачає аналіз суголосності або ж опозиційності висновків галицьких та наддніпрянських авторів, відмінності в оцінці одних і тих фактів культурними діячами різної ідеологічної орієнтації – новизна такого підходу в увиразненні політичного різноголосся України крізь призму феномена Шевченка.

Виклад основного матеріалу. Шевченко став якорем, що зумів втримати українців від асиміляції в інтернаціональному морі, розставив національні пріоритети в історії та окреслив напрями побудови «своєї хати». Він став творцем нації й апостолом української самостійності, хоча сам вважав свій дар радше пророчим. Постать поета як символ національної соборності – це ключовий фактор побудови української держави в умовах поділу українців між різними імперіями. І хоча за формою процеси формування культу в Наддніпрянщині та Галичині були подібними – щорічні панахиди, літературні вечори, пісні на слова поета, видання творів, та все ж суттєво відрізнялися можливістю вислову. Спільним було і те, що до 1914 р. шевченківським днем був день пам'яті 26 лютого (10 березня), а центральним дійством – панахиди. Напередодні ювілею Михайло Комаров зауважував у «Ділі», що настрої на урочистостях був зазвичай такий сумний, що «хто побував раз на роковинах, то вдруге піде хиба з патріотичного обов'язку» ([Комаров], 1913), тому пропонував святкувати день народження, а не смерті поета.

Великий ювілей справді змінив традицію, «та не однаково приходять ся нині всім українським землям стрічати сей день великий» (Свято епохи..., 1914, с. 1), – такою алюзією до віршів поета окреслив Євген Олесницький ситуацію, коли Наддніпрянщина не змогла відчувати справжнього свята. Редакція «Ради» прокоментувала ситуацію у статті «Великий день»: «Ніколи Україна не святкувала радісних роковин Шевченкових. Завжди сумні, тихі, приглушені, завжди – роковини смерті» (Великий день, 1914). У день століття поета українці сподівалися вперше відсвяткувати радісні, але влада не дозволила.

Олександр Ковалевський розцінив в «Українській Хаті» ювілей як іспит для різних ідеологій та їх провідників. Бо ж саме з допомогою київських і чернігівських землячків росіянам

вдалося «надавити кнопку патріотичного дзвінка», відгуки якого почули в Петербурзі, заборонивши будь-які громадські акції, навіть «панахиди по рабові Божому Тарасові» (Ковалевський, 1914с, с. 301). Йдеться, зокрема, про телеграми до св. Синоду, Петербурзького й Київського митрополитів, членів Київського клубу російських націоналістів, Київського російського зібрання та Свято-Володимирського церковного братства із вимогою не допустити урочистостей. Парламентське ж обговорення цього питання тривало чотири дні, внаслідок чого було прийнято заборону на будь-які громадські акції: за відомостями з «думських кіл», головну роль у цих заборонах відіграв член Державної ради Російської імперії архієпископ Никон. Ювілей залишив у душах українців хаос почуттів і настроїв. Автора дивувала стримана відповідь «Ради», мовляв, незважаючи на заборони, кожен українець відсвяткує цей ювілей у своєму серці, дивувало, що редакція звинувачує не владу, а лише російських націоналістів, і що сам факт образи не викликав прилюдних протестів. Та редакція не тільки «Ради», а й «Маяка» висловилися доволі стримано й обережно щодо заборони відзначення ювілею російською владою. У статті «Великі роковини», поданій на шпальтах «Маяка» з епіграфом «І мене в сем'ї великій...», теж потрактовано ювілей як самоіспит щодо виконання поетових заповітів. І тут трагічна сутність репресивного акту губиться за публіцистичним пафосом, сповненим метафорики: «Коли мороз придавить, утиски впадуть на голови людей, то славні думки Поетови згадають у серцях своїх, але не можна зовсім загасити, заборонити так, щоб високі мрії і могутні настрої людей не одухотворяли, як не-сила нікому загасити зорі-ідеали, як неможливо вирвати з серця іскри добра і правди, не вирвавши серця самого й не розшматувавши грудей» (Великі роковини, 1914). У ситуації, що склалася, варто віддати належне київській молоді, яка порушила німий ювілей, коли у Петербурзі старші представники українського громадянства не брали участі у демонстрації, а у відповідь на риторичне питання, чи не соромно їм буде дивитися у вікна, як битимуть дітей, вирішили «заягти на ці дні на піч-фортецю» (Ковалевський, 1914с, с. 303). Тож, резюмує О. Ковалевський, українське громадянство не тільки не хоче боротися за свої національні інтереси, а й протистоїть тим, які за них борються.

Конституційна монархія Австро-Угорщини натомість передбачала певну підтримку національних культурних проєктів, давала змогу і видавати книги, і проводити урочисті академії. У Львові 10 березня відбулися святкові збори Наукового товариства імені Шевченка, про що інформували «Хроніка Наукового товариства імені Шевченка у Львові» і «Діло». Відкривають ювілейне 58/59-те число «Хроніки...» тексти доповідей Степана Томашівського, який на той час виконував обов'язки голови Товариства, і Степана Смаль-Стоцького. У «Записках Наукового товариства імені Шевченка у Львові» за 1914 р. немає жодної шевченківської публікації: присвячений поету том 119/120 вийшов аж через три роки. Поява Шевченка, наголосив С. Томашівський, його творчість, а згодом культ на українських землях, його ім'я на чолі першої української наукової інституції – речі природні, а не випадкові. Адже наукові дослідження у різних сферах людського знання – це справа самостійної нації, «вселюдська наука у рідній національній одежі – се свідоцтво зрілості культурного народу» (Святочні збори, 1914, с. 23–24). Можна вважати навіть, що головною метою Емського указу було не допустити українську мову перш за все у сферу науки. Мовна дискусія 1891–1892 рр., започаткована Борисом Грінченком, увиразнила всі шляхи та проблеми формування української літературної мови в умовах, коли національне книго- та пресовидання було заборонене в Російській імперії. Юрій Шерех зазначав у цьому контексті: «Галичина і далі, аж до революції 1905–1906 р. виконувала свою роль української мовної лябораторії, по-старому користаючися мовними здобутками всіх земель України» (Шерех, 1946, с. 79).

На думку С. Смаль-Стоцького, поезія Шевченка «заступає трибуну парламентаризму» (Смаль-Стоцький, 1914, с. 33), бо торкається найболючіших суспільних ран України. Його націоналізм виростає з кореня історизму та гуманізму, він наскрізь релігійний, але релігійність ця не догматична (ці ідеї згодом розвинуть Микола Гнатишак і Константин Чехович). Культ поета створила не пропаганда, а чіткий, візуалізований поетичними образами, зв'язок між концептами волі та боротьби. С. Смаль-Стоцький пов'язував трагедію кріпацтва з «протекторкою Москвою», на відміну від деяких наддніпрянських авторів, які

кріпацтво часто розглядали відсторонено, поза національно-політичним контекстом з огляду на небезпеку переслідувань.

Контрастом на цьому тлі була стаття Дмитра Донцова «Компактна більшість і Шевченко» в «Українській Хаті». Д. Донцов пропонує як чільне поняття «компактна більшість» (за Ібсеном), що є ознакою новітніх культурних націй і культивує почуття власної сили через гасло «нас більше». Така суспільна модель кидає алюзії і в наше сьогодення. Відомий журналістикознавець Ігор Михайлин звернув увагу на певну внутрішню суперечність: «Ключове поняття цієї статті – компактна більшість – загадкове у своїй сутності, бо скидається на оксюморон. Більшість не може бути компактною за визначенням. Компактною може бути тільки меншість. Але смисл поняття, запровадженого Д. Донцовим, у тому, щоб позначити в такий спосіб кола української поміркованої, ліберально-демократичної інтелігенції, яка є репрезентантом більшості. Т. Шевченко до неї не належав» (Михайлин, 2013, с. 520). Д. Донцов власне протиставив активний протест Шевченка, «під впливом котрого випростовувалась не одна похилена голова, світились вогнем помсти не одні погаслі очі» (Донцов, 1914, с. 53), смиренню української «компактної більшості», що замість застосувати право сили толерувала цензуру та запобігала перед владою: «Для чого збираються вони обходити ювілей того, ідеї котрого так... далекі їм?» (Донцов, 1914, с. 56). Риторичне питання варто трактувати і як типовий для автора полемічний прийом: його статті – це завжди дискусія з уявним опонентом, що дає змогу сформулювати ключові тези свого бачення ситуації. З цим питанням перегукується іронічна репліка М. Шаповала, що українцям завжди «шкодить правительство», хоча більш суворий уряд не зміг перешкодити Шевченкові «бути генієм і написати свої чудові твори» ([Шаповал], 1914, с. 315). Тож полемічне вістря статті Донцова спрямоване проти конформістської «компактної більшості», а Шаповала – проти «українофілів» і «музею галушництва». І за лаштунками цієї, іноді надмірно драматизованої, внутрішньої війни між радикальними й поміркованими прошарками українства вчергове губилося обличчя справжнього ворога.

Подібно у статті Івана Стешенка «Наша велика книга» докладно проаналізовані історичні, зокрема козацькі, мотиви, по-

мистецьки втілений протест проти національного та гендерного насильства як неприйняття принципу влади сильнішого. Однак ідея національної домінантності книги, до якої «обертають ся народи, як до криниці чистої, вічної. Там вони знаходять свої болі й радість; там бачуть смисл свого життя... , ідуть вперед дужі, сміливі, повні віри» (Стешенко, 1914, с. 217), надто розмита в дотичних темах і образах.

З огляду на окреслений політичний контекст не можна оминати увагою статтю Михайла Грушевського «Шевченкове століття», що відкривала ювілейне число «Літературно-Наукового Вістника». Окреслюючи зі столітньої перспективи образ Шевченка як українського національного пророка, «апостола правди», вчений намагається позбавити цей образ надмірного, на його гадку, політичного радикалізму. Заборони шевченківських святкувань у Російській імперії – це намагання зробити з Шевченка «щось таке, чому нема місця в рамках російської державности і російської церкви, з його імени – гасло протесту против політики правительства, против нинішнього режиму, против всього укладу російського життя – се щось недоумінне. Адже ясно, що ніякими силами не можна вирвати сього імени з життя нашого народу, з життя України з усею її різноплеменною людністю» (Грушевський, 1914, с. 214). Може, й поміж цими рядками ховається пояснення прихильності автора до гасел автономії та федералізму в межах демократичної Росії на шкоду ідеї державності й соборності у добу Визвольних змагань 1917–1921 р. Адже не заборона уряду зробила Шевченка борцем, а навпаки, боротьба поета зумовила заборону святкувати його століття.

Увіразнює бачення самим Шевченком перспектив державності України стаття Корнила Заклинського у «Шляхах». Поет перший сказав «сміливе слово в справі культурної, політичної та економічної незалежності України» (Заклинський, 1914, с. 177). Тезово прокоментовані окремі цитати з віршів, що стосуються Гетьманщини, ілюструють еволюцію поетового світогляду від слов'янського федералізму до ідеалу державності, незважаючи на вплив оточення і приязнь «з кращими москалями й поляками». Самозречення поетове було посвятою ідеї свободи своєї країни, хоч і реальні політичні перспективи цього були більш, ніж примарними в середині XIX ст.: «Знеможений, знебулий, одходячи

з світу цього, він журився не тим, що вривається нитка його життя, а тим, що станеться з Україною, і, серцем боліючи за її талан, він писав нам, ще ненарожденним землякам своїм, свої вогненні послання» (Старицька-Черняхівська, 1914, с. 41).

Аж до отожднення з Україною зводить сутність Шевченкової поезії Остап Грицай у статті «Столітє слова (1814–1914)». Певна згубність тенденції профанації поняття ідеалу в тогочасній культурі він пов'язував із висловом Ібсена про те, що ідеал – це інша назва брехні. Це провокувало іншу тезу, що Шевченко далекий багатьом тогочасним читачам через його невідповідність модерним естетичним нормам. І хоча в поета немає чудових рим Рембо чи Вайльда, він не всюди вміє зберегти «ритміки чотиривіршів», що доводить перекладачів, а часом і читачів до розпуки, але «брак кунштовного риму рекомпензує Шевченко тим контрастом між простою душею а найглибшими проблемами життя, на який з поміж всесторонно образованих поетоманів заходу здобувало ся тільки кількох на сто літ. Бо Шевченко – се майже один поет в світовій літературі, який так тісно ідентифікуєть ся з найглибшими проблемами життя, що за ними його майже не видко. Україна – се я» (Грицай, 1914, с. 82). Вчений вибудовує у статті ще одну компаративну паралель: якщо Фрідріх Шіллер конструював світ згідно з певною філософською доктриною, і його знічували певні неправильності в його устрої, то Тарас Шевченко, навпаки, бачив тільки неправильності та почував через них «безсмертну лють». Тобто протиставлення розумуванню вибухового чуття дає поетові моральне право бути байдужим до себе й небайдужим до батьківщини, тому його поетичний вислів багатший, ніж усі вічеві промови. Україна для нього – не сюжет, а єдина дійсність, тому він був далекий від усього, що ми називаємо «брехнею мистецтва».

Сутність ідеї соборності на галицьких теренах докладніше розкриває стаття Василя Щурата «Галичина і Шевченко». Відповідаючи тим опонентам, які вже на етапі зародження культу поета твердили, що він є начебто насаджуванням чужої рослини на невідповідному ґрунті, вчений опонував: навпаки, саме «спільність культури Шевченка з культурою галицьких українців» уможливила такий розмах шевченківських урочистостей, зокрема ювілейних. Починаючи від князівських часів, через культурний вплив унійної

Церкви в XVII–XVIII ст., вчений послідовно окреслює витоки цієї спільності, бо «ті самі чинники, свої й чужі, зложились до кінця XVIII ст. на вироблене культурного характеру Галичини й Правобережної України, з котрої вийшов Шевченко» (Щурат, 1914, с. 2). Саме такий світогляд поета не міг би сформуватися, якби він народився на Лівобережній Україні, де був значно сильнішим вплив московщини за підтримки козацьких старшин, що радо ставали дворянами.

Натомість соціоцентричний пріоритет в оцінці постаті Шевченка, що переріс в умовах радянської дійсності в суто класовий, був представлений прихильниками соціалістичної ідеології ще до 1917 р. Стаття «Співець нової вільної сім'ї» у київському журналі «Наша кооперація» акцентує саме соціальний момент, а не національний: Шевченко «не з панської примхи, а з щирого серця взяв на себе тяжкий хрест мужицького панщинного життя і виніс його на широкий світ» (Співець нової вільної сім'ї, 1914, с. 3–4). Дивною є така політична обмеженість українського видання, коли навіть у газеті «Кіевлянинъ» автор під криптонімом Щ. ставить знак рівності між суспільними прошарками у контексті сприйняття поета: «Поэзия Шевченка въ лучшихъ ея образцахъ одинаково понятна и дорога какъ простолюдину, такъ и интеллигенту» (Щ., 1914, с. 2), а головне його досягнення як митця – руйнування межі, де народна творчість перетікає в літературну. Автор статті не оминає все ж соціальної складової, бо, мовляв, чутлива й пророча душа поета передбачила 1861 р., однак це радше розуміння історичної й політичної закономірності, ніж пророцтво. Адже Західна Європа залишила епоху кріпацтва в минулому ще далеко за життя Шевченка. Цитована публікація, однак, не стала перешкодою для редакції «Кіевлянина» вмістити в інших номерах газети чорносотенні пасквілі голови Київського клубу російських націоналістів Анатолія Савенка про недопустимість побудови пам'ятника поетові в центрі Києва. Варто зазначити, що й редакції деяких російських видань у Москві й Петербурзі видали спеціальні ювілейні числа, як-от: «Всемирная панорама», «Европейская Жизнь», «Заря», «Искры», «Нива», «Огонек», «Рубиконъ», «Солнце Россіи» та ін. З цього приводу Микола Євшан не без іронії зауважував, що редактор «Кіевлянина» В. Шульгін, як і А. Савенко так «люблять Шевченка», що вирішили святкувати його ювілей

від імені згаданого клубу – «тих добродіїв, що ладні вирізати до ноги всіх українців» (Євшан, 1914, с. 18).

Соціальні пріоритети важко не помітити й у статті Микити Мандрики в іншому кооперативному журналі – «Муравейник-Комашня»: «Він досягнув панського стану (став же художником академії), і потім кинув те панство під ноги. Він обернувся цілком до нещасного, безпомічного, загубленого знущанням та муками народа. Шевченко не тільки обернувся до мужика, не тільки став у ряди мужицькі, але не побоявся, не відцурався мужицької мови» ([Мандрика], 1914, с. 122). Під таким кутом зору поданий весь життєпис поета, викладений доволі примітивним публіцистичним стилем. Навчання в Академії потрактовано не як здобуття мистецького фаху, а виключно як перехід з одного суспільного статусу в інший. Але вже стаття Спиридона Черкасенка у наступному числі цього ж видання зміщує акцент на національну домінанту: український народ мав славетне минуле, але заснув, тож потрібен був, як колись для євреїв, великий грізний пророк, вогненне слово якого «громом розітнулось би над головами заснувших і покликало їх до діяльного життя». Вловлюємо образний перегук із галицьким «Учительським Словом»: і тут народ втілений в образі тридцятимільйонного велетня, що «карався в тяжкій неволі» й не було йому порятунку, бо не знав він своєї прихованої сили. «І прийшов великий Пророк, промовив своє святе невміруще слово. На його зазив озвались приспані міліони» (Міліони кланяють ся Тобі!, 1914, с. 225).

Таке трактування надто лінійне, однак воно може бути й різновимірним. У редакційній статті ювілейного числа «Ілюстрованої України» можна помітити контамінацію соціального й національного начал: саме невірник-кріпак, пастух ягнят, зневажений п'яним дячком, панський козачок, що йому доля була мачухою, відкрив своїм словом очі сліпим і збудив із гробу мертвих, привів до власної домівки – до національного ідеалу. Славне історичне минуле, що старанно затиралося російською владою у свідомості пересічного українця, ожило у творчості Шевченка як нагадування «чиїх батьків ми діти», і цей болючий процес дав підстави редакції втілити творчість поета в образі високої короги, піднятої «серед розпорошеного на тисячу миль народу, і з того часу всі поділились на живих і мертвих» (1814

– 1914, 1914). Оригінальна інверсна інтерпретація поеми, що її запропонував Пантелеймон Куліш, перегукується з євангельською контрверсією: всі у Христі – одно, але Христос приносить нову віру як меч, що порізнить тих, хто несе хрест, і тих, хто не хоче його нести. Так і в питанні нації: хоча поетове посланіє було адресоване «і мертвим, і живим, і ненарожденним», але воно поділило українців на живих і мертвих – вірних національній ідеї та ласих на чужу славу.

У редакційній передовиці «Під хвилю Шевченкового свята» ювілейного числа «Шляхів» окреслено генераційний принцип зміни духових пріоритетів кожного покоління як ланцюга зв'язування нового з давнім. Інтерпретація Шевченка як поета народного (в сенсі мужицького), що поширилася з легкої руки Костомарова, невинуватна. Україна шанує його, бо він зумів «уловити духа загальної національної української стихії і коли згадував у своїх творах про історичну Україну, про козацтво її і гетьманів – дивився на них очима властивої душі української нації, а не одної кляси» (Під хвилю Шевченкового свята, 1914, с. 170). Він відродив українську націю у свідомості сучасників, коли вона була перетворена на Малоросію, а мова вважалася придатною лише для хатнього вжитку. Він розбив колективну віру в смерть українського народу через яскраву минувшину та віру в краще майбутнє нації (Ковалевський, 1914b, с. 174). Пошук історичних витоків трагічної ситуації того часу привів його до постаті Богдана Хмельницького. Іван Крип'якевич вважав ці взаємини трагічним непорозумінням: Шевченко-поет «знеславляв» пам'ять про Богдана як винуватця «того, що над Україною запанувала Москва» (Крип'якевич, 1914, с. 87), однак, як свідчать його малюнки, пам'ять гетьмана все ж була йому дорога.

Висвітленню суто мистецької спадщини Шевченка теж присвячена низка публікацій. «Програмний» характер має студія Дмитра Антоновича «Естетичні погляди Шевченка» в «Літературно-Науковому Вістнику». Вчений ставить перед собою і перед читачами питання: чому сучасники, навіть прихильники, не могли достойно оцінити художню спадщину митця і яка історична причина цього явища? Тобто йшлося не про історичну тематику, а про історичний контекст. Відповідь автор статті вбачав у стильових тенденціях тогочасної доби – переможній ході

реалізму з його пересувними виставками, боротьбі з академізмом, представником якого був Шевченко. Для нього ці напрями були персоналізовані: «Брюллов явив ся Шевченкови як “Карл Великий” від малярства, натомість Венеціанов, що вів перемовини під час викупу з кріпацтва, до кінця був не більш як “старик Венеціанов”» (Антонович, 1914, с. 261). Шевченко вважав себе професійним малярем, а поезії не надавав вагомого значення, хоч доля розсудила пріоритети по-іншому.

У ґрунтовній статті «Шевченко-художник», багато ілюстрованій репродукціями Шевченкової графіки, Кость Широцький ставить питання про причини пріоритетності слова над лінією. І хоча Шевченкові картини не мали визначного впливу на мистецьке середовище, саме він, на гадку автора, увів тренд на замальовування картин з українського життя, і, може, без нього «ми не мали б картин з українського життя, якими обдарували нас російські малярі після Шевченка» (Широцький, 1914b, с. 44). Вплив К. Брюллова проявився, зокрема, в тому, що Шевченко починав як майстер портрета, за це отримував і нагороди, і заробіток. У пейзажних картинах значно менше помітний вплив видатного учителя – і це, може, перша спроба порвати з школою Брюллова, особлива ж авторська експресія відчутна у замальовках із солдатського життя і у творах релігійної тематики. Була певна іронія долі в тому, що громадянство в масі своїй не сприймало традицій Академії мистецтв, але вона «одна тільки за живота Шевченка оцінювала його, давши йому своє почесне звання та помешкання», і ця ситуація ставлення до академії загалом зумовила недооцінку мистецької спадщини Шевченка. На сторінках «Сяйва» окрему статтю Дмитро Антонович присвятив аналізу картини «Катерина», Олексій Новицький запропонував міждисциплінарну студію «Красвиди в поезії та малюнках Шевченка», а Опанас Сластіон розповів про «Ще не знайдені малюнки і малозвісні погруддя Шевченка» – усі статті щедро ілюстровані, а підписи авторів подані у формі факсиміле. На фото, зробленому власноруч О. Сластіоном, зображене погруддя поета із підписом «Пам’ятник Шевченкові у Седневі (коло Чернигова)». Це один із перших пам’ятників, що його встановив 1903 р. у своїй садибі Федір Лизогуб, із батьком якого товаришував поет, за Гетьманату в 1918 р. він очолив уряд Української держави. І саме тоді в

Ромнах буде встановлено перший офіційний пам'ятник видатному українському поетові, а промову на відкритті його виголосить полковник Никифор Блаватний, що поклав вінок від імені гетьмана Павла Скоропадського. У промові він підкреслив: слово пошани глави держави до національного генія засвідчує: «Его Свѣтлость увѣренъ въ томъ, что недалѣко до того счастливаго дня, когда Украина, какъ суверенная держава займетъ надлежащее мѣсто между другими державами всего міра» (Пріездъ представителя пана гетмана..., 1918).

Вплив середовища й епохи на творця аналізував і Микола Голубець у статті «Сторінка Шевченкової трагедії» в «Ілюстрованій Україні». Подібно, як і С. Черкасенко, він звернув увагу на внутрішнє роздвоєння Шевченка між двома формами мистецтва. За його визнанням, він народився малярем, але натомість писав бунтівливі вірші, за які йому «ніхто ні шага не заплатив» ([Голубець], 1914, с. 85), і таке розуміння чимось споріднене із визнанням Мікеланджело, що він – не художник. Розписи у Сикстинській каплиці оповиті болем і жалем за покинутим краєм, як і вірші та рисунки, що постали з-під пера Шевченка на засланні. І хоча життєві обставини для реалізації мистецького потенціалу були у них неспівмірно різними, однак важко розділити форми душі, в які виливається творчість митця. Свідченням такого підходу можна вважати статтю К. Широцького «Русалки (Картина Т. Шевченка)». Картина тут має ширше значення, бо в полі зору автора і малярські полотна, і поетичні тексти. Творче переосмислення міфологічного образу русалки, оригінальність інтерпретаційних форм «конвертує» традиції доби: «Вади Шевченкових “Русалок” є, таким чином, не лиш Шевченкові вади, а всього покоління художників, вихованого в старій Академії. Через те треба підходити до Шевченка з мірою того часу, шануючи сей вибраний нами зразок творчости Шевченка не за артистичні відміни, а за показчик головних художніх прикмет цілої творчости Т. Шевченка, полишивши на боці грізні критичні вимоги нашого часу» (Широцький, 1914а, с. 287).

Однією з акцій, що планувалася до 100-літнього ювілею, було закладення наріжного каменя у майбутній пам'ятник Шевченкові, але ця акція потрапила під заборону, як і всі інші. Більш того, конкурси на проєкт пам'ятника поетові в Києві так і не визначили

достойного переможця, а рішення мистецького журі не співпало з рішенням комітету. Це дало підстави зіронізувати Микиті Шаповалу, що «українська гора напружилася – і родила мишу на чотирьох артистичних конкурсах» ([Шаповал], 1914, с. 311). Результати ж їх засвідчили, що важко створити пам'ятник тому, чия душа була складніша, ніж офіційні шаблони. Більшість публікацій, що висвітлювали процес добору проєкту — були дискусійні: мистецьке журі присудило перемогу Леоніду Шервуду, а його прихильники зайняли непримиренну позицію у пресі супроти прихильників комітету та підтриманого ним проєкту італійця Антоніо Шіортіно. Статті з аргументами та контраргументами авторства Дмитра Антоновича, Миколи Голубця, Микити Шаповала в часописах «Ілюстрована Україна», «Українська Хата», «Сяйво», «Дзвін» формують широку панораму конфліктної ситуації. Незважаючи на розмаїття аргументів, сутність її добре вловив М. Шаповал, коли пригадав, що на пам'ятник Столипіну влада миттю знайшла гроші за два роки по смерті, а коли українське громадянство зі злиднів зібрало 128 тисяч, то уряд заборонив і могилу облаштувати, і пам'ятник поставити, хоча від часу відходу поета минуло понад пів століття. Побутувала навіть серед російських націоналістів ідея забрати ці гроші та використати їх на потреби «руського» населення в Києві, аби не ширився сепаратизм, хоча такий вчинок, за словами Володимира Винниченка, – це «всеодно, що взятись погасити горюче багаття бомбою, кинувши її туди з усієї сили» (Винниченко, 1914, с. 115).

Шевченкове слово як сторож нації – це виразно окреслений пріоритет у статті М. Євшана «Шевченко та молодь». Саме через слово проєктується історичний зв'язок між минулим і майбутнім: воно пробудило зі сну інтелігенцію, сформувало її свідомість, пригадало минуле й показало «зорю нового життя». Про більшість українських письменників Наддніпрянщини історія літератури подає один і той же факт: «в такім-то році життя прочитав “Кобзаря”, полюбив його і почав сам писати по-українському; прочитав “Кобзаря” і “увірував”, став свідомим українцем, діячем, покидав вигідний шлях і був готовий навіть терпіти за те, що йому вчора було далеким!» (Євшан, 1914, с. 7). Жоден світовий поет, на гадку автора, не мав такого впливу на свій народ.

О. Ковалевський підкреслював, що, незважаючи на численних приятелів та бурхливий суспільний резонанс від діяльності Т. Шевченка, він завжди залишався внутрішньо самотнім. Дещо спрощеним видається висновок автора, що причиною такого стану була лише російська політична система: «Самотність – се прокляте російського життя» (Ковалевський, 1914а, с. 268), адже такою є доля геніїв різних народів. Їх не розуміють сучасники, бо вони живуть у майбутньому. Автор протиставляє політичні ризики творчості І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка та Т. Шевченка: перші два «не виступали проти системи», хоча й висловлювали співчуття закріпаченому народові, а для тих, «що не тільки симпатизували народові, але й активно хотіли для нього працювати, зовсім не було ніякого ґрунту: вони висіли в повітрі – в ліпшому разі, або висіли на шибениці – в гіршому випадку» (Ковалевський, 1914а, с. 269). Автор статті пов'язував феномен духовного сирітства з особистим, з невдалою спробою налагодити сімейне життя, тож це відчуття пронизувало в поезії Шевченка весь довколишній простір.

Смерть поета пододала цю самотність, він став центром духовного тяжіння для мільйонів. Розповідь про останні години його життя, похорон у Петербурзі на Смоленському цвинтарі та перевезення тіла в Україну містить стаття «Похорон Тараса Шевченка» у газеті «Рада». На всіх станціях, через які прямував потяг із тілом Кобзаря, виходили місцеві мешканці з духовенством, якщо поїзд стояв довше – відправляли панахиди. У Києві труну з тілом від поїзда до церкви Різдва Христового в Никольській слобідці молодь несла на руках п'ять верст, панахида у церкві зібрала кілька тисяч народу, а як вислів протесту проти заборони виголошувати промови – труну увінчав терновий вінок. Промови лунали на зупинках у дорозі до корабля. Тож цілком закономірно, що протоієрей Гнат Мацкевич порівняв Чернечу гору з Голгоєю. Вона справді стала місцем паломництва численних українців, особливо в ювілейний рік (Похорон Тараса Шевченка, 1914). Л. Перевала розповів, як зустрів на могилі поета екскурсію школярів з учителями і священника з дяком. На прохання розповісти щось про поета священник відмовився, а дяк «просто і ясно» розповів дітям те, що знав: «Нарешті він встає навколішки біля могили, за ним всі учні, вчителі – всі співають вічно пам'ять

рабу Божому Тарасові...» (Перевала, 1914). Настрій етюд «На могилі» за підписом Ол-га опублікувала «Ілюстрована Україна».

Зібрані хронікальні відомості засвідчують високу національну свідомість галичан і наддніпрянців, а також добру поінформованість галицької преси про події по той бік кордону не тільки в більших містах, а й у віддалених регіонах. Хронікальні матеріали про святкування 100-літнього ювілею Шевченка найповніше відображають часописи «Діло», «Рада» й «Український Студент»: у них подано як докладний реєстр перебігу урочистих заходів, так і заборон та переслідувань. Хроніку святкувань у Галичині зберіг щоденник «Діло»: у публікаціях газети йшлося про масові урочистості різних рівнів: «Сього дня по полудни відбули ся виклади про Шевченка на всіх наших народно-просвітних організаціях, як читальні “Просвіти”, організації “Січій” і “Соколів”, ремісничих товариств і т. д. В самім львівським повіті виголошено сього дня по сільських читальнях понад 150 викладів про Т. Шевченка» (Ювілейний вечір в честь Шевченка..., 1914). Окрема стаття присвячена святковим зборам Наукового товариства імені Шевченка із текстом промови С. Томашівського. Ювілейна хроніка зосереджена в межах тематичних рубрик: «Ювілей Шевченка на Україні і в Росії», «Шевченкові дні в Росії», «Шевченківські свята на селі», деякі відомості подані під рубрикою «Новинки». Як наслідки заборони на шевченківські святкування зрезонували в російській і русофільській українській пресі — проаналізовано у статтях «Проти Шевченка і проти українства. Слїдами українофобських настроїв», Федора Коломийченка «Підчас Шевченкового ювілею», замітці «Совісність та інтелігенція “Руслана” заясніла...» (рубрика «З газет»), опублікованих на шпальтах «Діла» через кілька днів по ювілейній даті. Огляд публікацій у таких часописах, як «Новое Время», «Руслан», «Русское Слово», «Русские Вѣдомости», засвідчили кілька важливих моментів: Росія злякалася того розмаху маніфестації національних почувань, які розбудила заборона Шевченкового ювілею, більш того, заборона не зробила ювілей «німим», як писала «Рада», а, навпаки, підняла на активний протест, окреслила виразне розуміння тієї безодні ворожнечі, яка лежить між українською національною ідеєю та імперською Росією. Заборонене, але виборене свято дало українцям два великі

досвіди: «Перший – в міру зросту української свідомости й сили, зростає й зростатиме темна, спеціально московсько-державна сила, що ніколи не помирить ся з Україною як з нацією. Друге – що російська православна церква під впливом уряду кинула цілому українському народови виклик до боротьби, і що не тільки уряд, а й православіє не помириться з Україною, як з нацією» ([Дорошенко], 1914).

Хроніка подій, яку подала «Рада», згрупована в межах рубрик: «Шевченкові дні», «Шевченковский ювілей у Києві», «Шевченкове свято у Львові», «Свято Шевченка у Відні», «Шевченкові дні. Телеграми», «По Україні», «З газет та журналів», «Преса і ювілей» тощо, що друкувалися упродовж кількох березневих чисел. Вміщені в газеті телеграми з усіх регіонів Російської імперії аж до Далекого Сходу та з-поза її меж висловлювали слова привіту з ювілеєм, підтримки киянам і водночас глибокого жалю з приводу урядових заборон. Географію цих повідомлень маркують назви міст: Бердичів, Брацлав, Варшава, Вільно (тепер – Вільнюс), Владикавказ, Іркутськ, Кам'янець-Подільський, Курськ, Ніжин, Одеса, Петербург, Полтава, Троїцькосавськ (тепер – Кяхта), Чернігів, Феодосія та ін. Коротко редакція поінформувала про хід кількадечних святкувань у Львові: урочистий концерт, у якому взяли участь близько трьох тисяч глядачів, та урочисте засідання Наукового товариства імені Шевченка. Окрему замітку присвячено дебатам у Державній думі: було поставлене на порядок денний питання про перевищення урядових повноважень актом заборони ювілейних святкувань. Оригінальну художню версію ситуації, що склалася, запропонував Степан Васильченко у циклі фейлетонів «Ювілейні легенди». Депутат від Київщини Петро Мерщій, окреслюючи ганебні за масштабами обсяги переслідування українців, включно зі знищенням у бібліотеках україномовних книг про сільське господарство, наголошував, що вшанування Шевченка українцями настільки масове, глибоке та майже побожне, що в кожній хаті висить його портрет у рушнику, що навіть неграмотні знають напам'ять його твори, тому «ніяка людська сила не зможе заборонити народови свого улюбленця» (Запитання про заборону..., 1914).

Вміщена в «Українському Студенті» публікація «Навколо ювілею Т. Шевченка» висвітлювала події 15–27 лютого із

точністю до години у Санкт-Петербурзі, Москві, Києві, Харкові, Катеринославі, Одесі, Ніжині, Львові та Варшаві. Редакція опублікувала звернення «Від Українського Студентського Союзу у Львові» до студентства Наддніпрянщини зі словами підтримки – «Ювілей Нашого Кобзаря, се таран, що розбиває кордони» (Навколо Ювілею Т. Шевченка, 1914, с. 76), а також відомості про заходи, які студентству вдалося провести всупереч урядовим заборонам. Символічним актом національного єднання стало «зачинене засідання» Української студентської громади в Санкт-Петербурзькій політехніці, під час якого польський студент виголосив доповідь українською мовою із запевненням у кінці, що всі підневільні Росії нації здобудуть свою свободу, а хор заспівав «Заповіт». Подібно у Харкові й Одесі до українців приєдналися студенти з Грузії та Вірменії. Понад 200 слухачок Жіночого медичного інституту в Санкт-Петербурзі зібралися на «летюче віче» та ухвалили резолюцію з протестом проти заборони святкування ювілею видатного українського поета. Подібні акції організували студенти-українці не тільки в Петербурзі, а й Москві, Казані, Варшаві, Катеринославі, Одесі. У Києві молодь відповіла демонстрацією на заборону святкування ювілею, поширюючи прокламації українською, польською і російською мовами із закликом до страйку, влаштовувала цивільні панахиди, а на вулиці увесь день лунала «Вічная пам'ять» і революційні пісні, адже духовенство відмовилося служити панахиду. Підсумком цих акцій стали масові арешти.

Серед ювілейних матеріалів варто згадати і такий жанр, як вірші-присвяти авторства Петра Гаєнка (підп. П. Гай), Богдана Лепкого, Володимира Самійленка, Федора Корша, Олександра Олеся, Григорія Чупринка, Олександра Черниша, Федота Шелудька (підп. Х. Майстренко) та ін.

Висновки. Широка панорама суспільних процесів, пов'язаних із Шевченковим 100-літнім ювілеєм, у Галичині та Наддніпрянщині, реконструйована на основі пресових матеріалів 14 часописів за лютий (березень) 1914 р., що виходили головню у Львові та Києві, засвідчує духовну соборність українців, розділених кордонами імперій, та їх боротьбу за свою національну ідентичність. Шевченко став «коругвою», під якою зібралося громадянство, декларуючи свою національну самобутність,

право на історичне минуле та державницьке майбутнє. Водночас часописні публікації засвідчили принципову відмінність суспільного устрою Австро-Угорської та Російської імперій: забезпечення елементарних конституційних прав у межах першої та повну національну й соціальну безправність у межах другої, яку увиразнив ювілей. Пресовий контент дає змогу виокремити кілька зрізів у переосмисленні ролі Шевченка: науковий, мистецький, суспільно-політичний, проаналізований на основі статей, заміток, художніх творів, спогадів та інформаційних повідомлень.

Література

- 1814 – 1914 (1914, 1 квіт.). *Ілюстрована Україна*, 5/6, 74. Львів.
- Антонович, Д. (1914). Естетичні погляди Шевченка. *Літературно-Науковий Вістник*, 65, 2, 258–265. Київ; Львів.
- Великий день (1914, 25 лют./10 берез.). *Рада*, 46, 2. Київ.
- Великі роковини (1914, 26 лют.). *Маяк*, 8, 2. Київ.
- Винниченко, В. (1914). Геній України. *Дзвін*, 2, 113–122. Київ.
- [Голубець, М.] [В]ільшина, М. (1914, 1 квіт.). Сторінка Шевченкової трагедії. *Ілюстрована Україна*, 5/6, 84–86. Львів.
- Грицай, О. (1914, 1 квіт.). Століте слова (1814–1914). *Ілюстрована Україна*, 5/6, 80–83. Львів.
- Грушевський, М. (1914). Шевченкове столітє. 25 лютого 1914 року. *Літературно-Науковий Вістник*, 65, 2, 212–215. Київ; Львів.
- Демченко, Т. (2014). 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка на сторінках чернігівської преси. *Українська біографістика*, 11, 174–189. Київ.
- Донцов, Д. (1914). Компактна більшість і Шевченко. *Українська Хата*, 1, 50–56. Київ.
- [Дорошенко, Д.] М. Ж. (1914, 18/5 берез.). Шевченкові дні. Одеса, в лютім. *Діло*, 60, 2. Львів.
- Євшан, М. (1914). Шевченко та молодь. *Український Студент*, 3, 7–19. Петербург.
- Заклинський, К. (1914). Самостійність України в Шевченка. *Шляхи*, 12/13, 177–179. Львів.
- Запитання про заборону Шевченкових свят (1914, 26 лют./11 берез.). *Рада*, 48, 4. Київ.
- Ковалевський, О. (1914а). В обіймах самотности (Про Т. Шевченка). *Літературно-Науковий Вістник*, 65, 2, 268–274. Київ; Львів.
- Ковалевський, О. (1914б). Роля Шевченка в життю української нації. *Шляхи*, 12/13, 174–176. Львів.
- Ковалевський, О. (1914с). Ювілей Т. Шевченка й його наслідки. *Українська Хата*, 3/4, 301–309. Київ.
- Коломийченко, Хв. (1914, 17/4 берез). Підчас Шевченкового ювілею. Москва 12 бер. 1914 р. *Діло*, 59, 2–3. Львів.

[Комаров, М.] Михайло Міщанин (1913, 2 трав./19 квіт.). Шевченкові дні. Одеса, в цвітінні. *Діло*, 95, 2. Львів.

Крип'якевич, І. (1914) Шевченко-Хмельницький. *Ілюстрована Україна*, 5/6, 87–89. Львів.

[Мандрика, М.] М-а (1914). Чи варт нам шанувати Тараса Шевченка. *Муравейник-Кожаня*, 8, 121–126. Київ.

Милько, В. І. (2014). Заборона святкування 100-літнього ювілею Т. Г. Шевченка: позиція депутатів Державної думи. *Т. Г. Шевченко крізь століття: людина, творець, символ*, 24–32. Київ.

Михайлин, І. (2013). Тарас Шевченко в літературній публіцистиці Дмитра Донцова. *Українська періодика: історія і сучасність*: доп. та повідомл. одинадцятій Всеукр. наук.-теорет. конф., Львів, 29–30 листоп. 2013 р. 518–530. Львів.

Міліони кланяють ся Тобі! (1914). *Учительське Слово*, 14/15, 223–226. Львів.

Навколо ювілею Т. Шевченка (1914). *Український Студент*, 3, 76–87. Петербург.

Перевала, Л. (1914, 26 лют.). Подорож на могилу Шевченка. *Маяк*, 8, 6. Київ.

Під хвилю Шевченкового свята (1914). *Шляхи*, 12/13, 169–173. Львів.

Похорон Тараса Шевченка (1914, 25 лют./10 берез.). *Рада*, 47, 1–2. Київ.

Пріездъ представителя пана гетмана на открытіе памятника Т. Г. Шевченко (1918, 29 окт.). *Наше Слово*, 16, 3. Ромни.

Світленко, С. (2023). Вшанування пам'яті Тараса Шевченка на Придніпров'ї в 1885–1914 роках. *Грані*, 2, 90–105. Дніпро.

Святочні збори (1914). *Хроніка Наукового товариства імени Шевченка у Львові*, 58/89, 23–26. Львів.

Смаль-Стоцький, С. (1914). Ідеї Шевченкової творчості. *Хроніка Наукового Товариства імени Шевченка у Львові*, 58/59, 27–40. Львів.

Співець нової вільної сім'ї (1914). *Наша кооперація*, 1, 3–6. Київ.

Старицька-Черняхівська, Л. (1914). Новий леміш до старого плуга. *Сяйво*, 2, 38–41. Київ.

Стешенко, І. (1914). Наша велика книга. *Літературно-Науковий Вістник*. 65, 2, 217–225. Київ; Львів.

Свято епохи. Промова д-ра Евгена Олесницького на ювілейнім вечері в честь Шевченка в спортивній палаті у Львові дня 9 марта 1914 (1914, 10 берез./25 лют.). *Діло*, 53, 1–2. Львів.

Черкасенко, С. Т. (1914). Шевченко, як поет свого народу. *Муравейник-Кожаня*, 9, 139–143. Київ.

Шама, О. (2017). Полювання на Кобзаря. Як у 1914 році Київ відзначав сто років від дня народження Тараса Шевченка. https://nv.ua/ukr/magazine/journal/n10_17032017/ohota-na-kobzarya-20007599.html

[Шаповал, М.] М. Сріблянський (1914). Пам'ятник Шевченкові, *Українська Хата*, 3/4, 310–317. Київ.

Шерех, Ю. (1946). Мовна дискусія 1891–1893 років і участь у ній Івана Франка. *Рідне Слово*, 6, 73–79. Мюнхен.

Широцький, К. (1914а). Русалки (Картина Т. Шевченка). *Літературно-Науковий Вістник*, 65, 2, 280–287. Київ; Львів.

Широцький, К. (1914б). Шевченко-художник, *Сяйво*, 2, 44–53. Київ.

Щ. (1914, 25 февр.). Поэзия Шевченка, *Кієвлянинь*, 56, 2–3. Кієвь.

Щурат, В. (1914, 10 берез./25 лют.). Галичина і Шевченко. *Діло*, 53, 2–3. Львів.

Ювілейний вечір в честь Шевченка у Львові (1914, 10 берез./25 лют.). *Діло*, 53, 4. Львів.

Юхимець, А. (2014). Сторіччя від дня народження Тараса Шевченка: заборонене, проте відзначене свято (за матеріалами періодичних видань). *Київ і кияни у соціокультурному просторі ХІХ–ХХІ століть: шевченкознавчий дискурс (до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка)*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 29 трав. 2014 р. Київ, 168–180. Київ.

References

1814 – 1914 (1914, 1 kvit.). *Iliustrovana Ukraina*, 5/6, 74. Lviv [in Ukrainian].

Antonovych, D. (1914, 26 lut.). Estetychni pohliady Shevchenka [Shevchenko's Aesthetic Views]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, 65, 2, 258–265. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].

Cherkasenko, S. T. (1914). Shevchenko yak poet svoho narodu [Shevchenko, as a Poet of his People]. *Muraveinyk-Komashnia*, 9, 139–143. Kyiv. [in Ukrainian].

Demchenko, T. (2014). 100-richchia vid dnia narodzhennia Tarasa Shevchenka na storinkakh chernihivskoi presy [The 100th Anniversary of Taras Shevchenko's Birth on the Pages of the Chernihiv Press]. *Ukrainska biohrafistyka*, 11, 174–189 [in Ukrainian].

Dontsov, D. (1914). Kompaktna bilshist i Shevchenko [Compact Majority and Shevchenko]. *Ukrainska Khata*, 1, 50–56. Kyiv [in Ukrainian].

[Doroshenko, D.] M. Zh. (1914, 18/5 berez.). Shevchenkovi dni. Odesa, v liutim [Shevchenko's Days. Odesa, in February]. *Dilo*, 60, 2. Lviv [in Ukrainian].

[Holubets, M.] M. [V]ilshyna. (1914, 1 kvit.). Storinka Shevchenkovoï tragedii [A Page of Shevchenko's Tragedy]. *Iliustrovana Ukraina*, 5/6, 84–86. Lviv [in Ukrainian].

Hrushevskiy, M. (1914). Shevchenkove stolitie. 25 liutoho 1914 roku [Shevchenko's Centenary. 25 February 1914]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, 65, 2, 212–215. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].

Hrytsai, O. (1914, 1 kvit.). Stolitie slova [A Century of Word] (1814–1914). *Iliustrovana Ukraina*, 5/6, 80–83. Lviv [in Ukrainian].

Yevshan, M. Shevchenko ta molod [Shevchenko and the Youth]. *Ukrainskyi Student*, 3, 7–19. Pereburg [in Ukrainian].

Kolomyichenko, Khv. (1914, 17/4 berez.). Pid chas Shevchenkovoho yuvileiu [During Shevchenko's Anniversary. Moscow, March 12. 1914]. Moskva 12 ber. *Dilo*, 59, 2–3. Lviv [in Ukrainian].

[Komarov, M.] Mykhailo Mishchany (1913, 2 trav./19 kvit.). Shevchenkovi dni. Odesa, v tsvitny [Shevchenko's Days. Odesa, in April]. *Dilo*, 95, 2. Lviv [in Ukrainian].

Kovalevskiy, O. (1914). V obiiimakh samotnosti (Pro T. Shevchenka) [In the Arms of Loneliness (About T. Shevchenko)]. *Literaturno-Naukovi Vistnyk*, 65, 2, 268–274. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].

Kovalevskiy, O. (1914). Rolia Shevchenka v zhytiii ukrainskoi natsii [Shevchenko's Role of in the Life of the Ukrainian Nation], *Shliakhy*, 12/13, 174–176. Lviv [in Ukrainian].

Kovalevskiy, O. (1914). Yuvlei T. Shevchenka i yoho naslidky [T. Shevchenko's Anniversary and its Consequences]. *Ukrainska Khata*, 3/4, 301–309. Kyiv [in Ukrainian].

Krypiakevych, I. (1914). Shevchenko – Khmelnytskyi. *Iliustrovana Ukraina*, 5/6, 87–89. Lviv [in Ukrainian].

[Mandryka, M.] M–a (1914). Chy vart nam shanuvaty Tarasa Shevchenka? [Should we Respect Taras Shevchenko?]. *Muraveinyk-Komashnia*, 8, 121–126. Kyiv [in Ukrainian].

Miliony klaniaut sia Tobi! [Millions Worship You] (1914). *Uchytelske Slovo*, 14/15, 223–226. Lviv [in Ukrainian].

Mykhailyn, I. (2013). Taras Shevchenko v literaturnii publitsystytsi Dmytra Dontsova [Taras Shevchenko in Dmytro Dontsov's Literary Journalism]. *Ukrainska periodyka: Istorii i suchasnist: dop. ta povidoml. odynadtsiatoi Vseukr. nauk.-teoret. konf.*, Lviv, 29–30 lystop. 2013 r., 518–530. Lviv [in Ukrainian].

Mylko, V. I. (2014). Zaborona sviatkuvannia 100-litnoho yuvileiu T. H. Shevchenka:pozytsiya deputativ Derzhavnoi dumy [Prohibition of Celebrating the 100th Anniversary of T. G. Shevchenko: the Position of State Duma Deputies]. *T. H. Shevchenko kriz stolittia: liudyna, tvorets, symbol*, 24–32. Kyiv [in Ukrainian].

Navkolo yuvileiu T. Shevchenka [Around T. Shevchenko's Anniversary] (1914). *Ukrainskyi Student*, 3, 76–87. Peterburg [in Ukrainian].

Perevala, L. (1914, 26 liut.). Podorozh na mohylu Shevchenka [A Journey to Shevchenko's Grave]. *Mayak*, 8, 6. Kyiv [in Ukrainian].

Pid khvyliu Shevchenkovoho sviata [On the Occasion of the Shevchenko's Holiday] (1914). *Shliakhy*, 12/13, 169–173. Lviv [in Ukrainian].

Pokhoron Tarasa Shevchenka [Taras Shevchenko's Funeral] (1914, 25 liut./10 berez.). *Rada*, 47, 1–2. Kyiv [in Ukrainian].

Priyezd predstavitelia pana hetmana na otkrytiye pamiatnika T. G. Shevchenko [The Arrival of a Representative of Pan Hetman at the Opening of the T. G. Shevchenko's Monument] (1918, 29 zhovt.). *Nashe Slovo*, 16, 3. Romny [in Russian].

Shama, O. (2017). Poliuvannia na Kobzaria. Yak u 1914 rotsi Kyiv vidznachav sto rokiv vid dnia narodzhennia Tarasa Shevchenka [Hunting for

Kobzar. How in 1914 Kyiv Celebrated the Hundredth Anniversary of the Birth of Taras Shevchenko] https://nv.ua/ukr/magazine/journal/n10_17032017/ohota-nakobzarya-20007599.html [in Ukrainian].

[Shapoval, M.] M. Sriblianskyi. (1914, 10 berez./25 liut.). Pamiatnyk Shevchenkovi [Monument to Shevchenko]. *Ukrainska Khata*, 3/4, 310–317. Kyiv [in Ukrainian].

Shch. (1914, 25 liut.). Poeziia Shevchenka [Shevchenko's Poetry]. *Kiyevlianin*, 56, 2–3. Kiyev [in Russian].

Shchurat, V. (1914, 10 berez./25 liut.). Halychyna i Shevchenko [Galicia and Shevchenko]. *Dilo*, 53, 2–3. Lviv [in Ukrainian].

Sherekh, Yu. (1946). Movna dyskusiia 1891–1893 rokov i uchast u nii Ivana Franka [The Language Debate of 1891–1893 and Ivan Franko's Participation in it]. *Ridne Slovo*, 6, 73–79. Miunkhen [in Ukrainian].

Shyrotskyi, K. (1914a). Rusalky (Kartyna T. Shevchenka) [Mermaids (T. Shevchenko's painting)]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, 65, 2, 280–287 [in Ukrainian].

Shyrotskyi, K. (1914b). Shevchenko-khudozhnyk [Shevchenko as an Artist]. *Siaivo*, 2, 44–53. Kyiv [in Ukrainian].

Smal-Stotskyi, S. (1914). Idei Shevchenkovoi tvorchosti [Ideas of Shevchenko's Works]. *Khronika Naukovoho Tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi*, 58/59, 27–40. Lviv [in Ukrainian].

Spivets novoi vilnoi simi [Singer of the New Free Family]. *Nasha Kooperatsiya*, 1, 3–6. Kyiv [in Ukrainian].

Starytska-Cherniakhivska, L. (1914). Novyi lemish do staroho pluha [A New Plowshare for an Old Plough]. *Siaivo*, 2, 38–41. Kyiv [in Ukrainian].

Steshenko, I. (1914). Nasha velyka knyha [Our Big Book]. *Literaturno-Naukovyi Vistnyk*, 65, 2, 217–225. Kyiv; Lviv [in Ukrainian].

Sviato epokhy. Promova d-ra Evhena Olesnytskoho na yuvileinim vecheri v chest Shevchenka v sportovii palati u Lvovi dnia 9 marta 1914 [The Holiday of the Era. Speech by Dr. Yevhen Olesnytsky at the Anniversary Dinner in Honor of Shevchenko at the Sports Hall in Lviv on March 9, 1914] (1914, 10 berez./25 liut.). *Dilo*, 53, 1–2. Lviv [in Ukrainian].

Sviatochni zbory [Festive Gatherings] (1914). *Khronika Naukovoho tovarystva imeny Shevchenka u Lvovi*, 58/89, 23–26 [in Ukrainian].

Svitlenko, S. (2023). Vshanuvannia pamiati Tarasa Shevchenka na Prydniprovi v 1885–1914 rokakh [Commemoration of Taras Shevchenko on the Dnieper River in 1885–1914]. *Hrani*, 2, 90–105. Dnipro [in Ukrainian].

Velyki rokovyny [Big Anniversaries] (1914, 26 liut.). *Mayak*, 8, 2. Kyiv [in Ukrainian].

Velykyi den [A Great Day] (1914, 25 liut./10 berez.). *Rada*, 46, 2. Kyiv [in Ukrainian].

Vynnychenko, V. (1914). Genii Ukrainy [Genius of Ukraine]. *Dzvin*, 2, 113–122. Kyiv [in Ukrainian].

Yukhymets, A. (2014). Storichchia vid dnia narodzhennia Tarasa Shevchenka: zaboronene, prote vidznachene sviato (za materialamy periodychnykh vydan) [The Centenary of Taras Shevchenko's Birthday: a Forbidden but Celebrated Holiday (based on the Materials of Periodicals)]. *Kyiv i kyiany u sotsiokulturnomu prostori XIX–XXI stolit: shevchenkoznavchyi dyskurs (do 200-richchia vid dnia narodzhennia Tarasa Shevchenka): materialy VseUkrainian nauk.-prakt. konf.*, 29 trav. 2014 r. Kyiv, 168–180, Kyiv [in Ukrainian].

Yuvileinyi vechir v chest Shevchenka u Lvovi [Anniversary Evening in Honor of Shevchenko in Lviv] (1914, 10 berez./25 liut.). *Dilo*, 53, 4. Lviv [in Ukrainian].

Zaklynskyi, K. (1914). Samostiinist Ukrainy v Shevchenka [Independence of Ukraine in Shevchenko's Interpretation]. *Shliakhy*, 12/13, 177–179. Lviv [in Ukrainian].

Zapytannia pro zaboronu Shevkovykh sviat [Question About Banning Shevchenko's Holidays] (1914, 26 liut./11 berez.). *Rada*, 48, 4. Kyiv [in Ukrainian].

Mariana Komarytsia

Doctor of Philology, Senior Research Fellow,
Head of the Department of the Research Institute for Press Studies
Vasyl Stefanyk National Scientific Library of Ukraine in Lviv
(Lviv, Ukraine)
komar_mar@ukr.net

THE 100th ANNIVERSARY OF SHEVCHENKO IN GALICIA AND DNIEPER UKRAINE: PRESS DISCOURSE

The article traces the press resonance surrounding the celebration of Taras Shevchenko's 100th anniversary in Galicia and Dnieper Ukraine. The bans of the Russian government on public events, in particular memorial services, formed a powerful wave of national protest, especially among student youth. A panorama of literary-critical, artistic, and discussion papers published on the pages of the magazines «Dilo», «Illustrovana Ukraina», «Literaturno-Naukovyi Vistnyk», «Mayak», «Rada», «Ukrainska Khata», «Chronika Naukovoho Tovtystva imeny Shevchenka u Lvovi», «Shliakhy» and others covers the problems of poetic creativity and its reception, the analysis of individual themes and images, the specifics of the formation of the national-centric and socio-centric canons of the Shevchenko's cult. The comparative analysis of the publications makes it possible to determine the priority of certain topics in the publications of Galicia and Dnieper Ukraine, both determined by the historical situation and worldview factors. In the articles published in Galician magazines dominate theses about Shevchenko's role in the formation of national

consciousness, the idea of the unity of Ukraine, the «resurrection» of the forgotten history of Ukraine to restore the lost links in the memory of contemporaries and descendants as a guarantee of future statehood domination. Publications in the Dnieper Ukraine press were mostly related to the topic of the ban on celebrations, which made it impossible to celebrate Shevchenko's anniversary. They are also about reflections on the thematic dominants of his work, discussions about the project of a monument to the poet, biographical moments and the specific style of Shevchenko as an artist. The unifying factor of this jubilee content is a deep understanding of the unique prophetic gift of the poet, who was able to convey the testaments of his ancestors to the «unborn».

Keywords: Taras Shevchenko, 100th anniversary, Galician and Dnieper Ukraine periodicals, comparative analysis of press.